

ЯКИМИ БУЛИ РЕДУТИ ЖАННА ДЕ МАРІОНА В КАМ'ЯНЦІ-ПОДІЛЬСЬКОМУ?

У статті зосереджено увагу на будівництві в Кам'янці-Подільському 5 редутів під керівництвом Жана де Маріона на території сучасного Нового плану. Подано їх зображення, особливості конструкції та укомплектування гарматами. Розкрито історичний контекст та практичне застосування вказаних об'єктів фортифікації.

Ключові слова: Жан де Маріон, Кам'янець-Подільський, фортифікації, редут, 1633 р.

Проблема фортифікаційних укріплень розташованих за межами каньйону майже не досліджена. Насамперед, виникають запитання до особливостей будівництва та функціональної атрибуції «Шанця Станіслава Конєцпольського» (1633 р.) та «Редутів Жана де Маріона» (1633 р.). В цій статті зосередимо увагу на декілька фортифікаційних об'єктів збудованих французьким інженером, полковником війська польського Жаном де Маріоном (Вирський 2007).

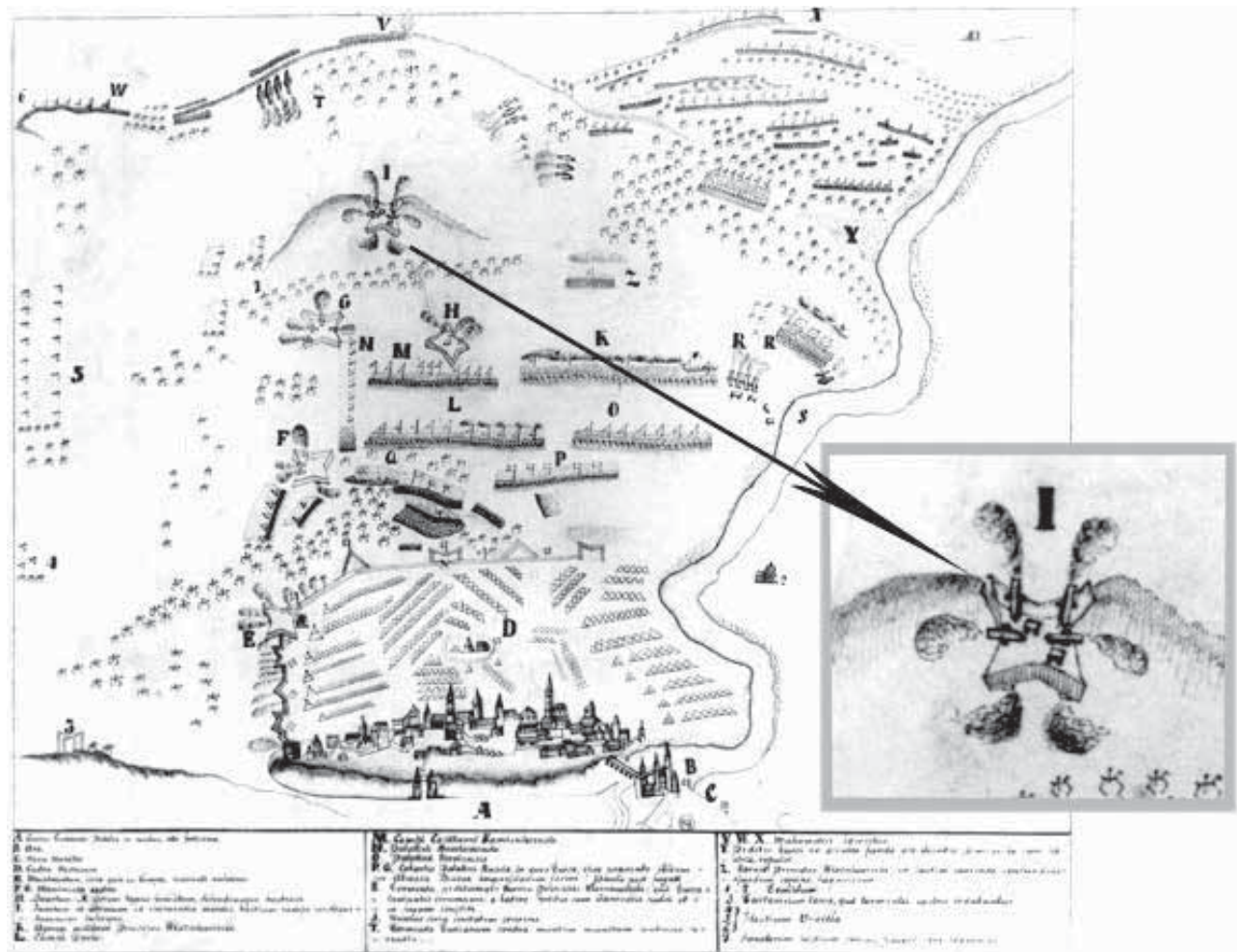
Відомо, що редут – це польове або тимчасове зімкнуте укріплення у вигляді багатокутника, обнесене земляним валом (бруствером) і зовнішнім ровом з усіх боків. Оборону редуту забезпечує невеликий гарнізон укомплектований 2-4 гарматами. Вихід з редуту влаштовується в бруствері з тильної сторони (Редут 1899). У XVII ст. редуті стають особливо поширеними, враховуючи мобільність їх спорудження та ефективність при тодішньому розвитку артилерії.

Будівництво редутів на території сучасного Нового плану пов'язане з походом на Кам'янець війська турків і татар під проводом Абази-паші – досвідченого воїна, одного з кращих полководців Османської імперії, бейлербея Сілістрії (Грушевський 1995; Ибрагимбейли, Рашба 1984, с. 202). 16 жовтня 1633 р. військо Абази досягає прикордонного Хотина, подолавши понад 490 км, а 22 жовтня переправляється через Дністер. Завершивши переправу, воїни ще 5 годин ідуть до Кам'янця-Подільського. Близьке до полудня близько 30 тисяч піхотинців і кінноти зупиняються на південному-сході від міста (Agnieszka Biedrzycka 2005).

На захист Кам'янця тоді стало об'єднане польсько-українське військо під проводом коронного гетьмана Станіслава Конєцпольського (Jan Widacki. 1984, s. 29; Мисик 2008, с. 23). Він виставив проти турків понад 10 тис. вояків коронного війська та полк запорожців чисельністю 1250 козаків. Поляки вже 2 тижні перебували під стінами Кам'янця, очікуючи військо Абази-паші. Вдалось зайняти найбільш вигідні позиції і збудувати укріплений табір. Локація табору показана на зображенні Кам'янця 1633 р. Він знаходився на лівому березі каньйону р. Смотрич в районі Гунських криниць. Посеред табору височів намет гетьмана Конєцпольського. Права сторона (фланг) табору примикали до каньйону. Позаду знаходилось місто. Лівий фланг виявився найбільш уразливим. Щоб його укріпити, оборонці викопали потужний земляний вал з ровом, який півмісяцем огинав табір. Вздовж всього лівого флангу поляки замаскували 12 гармат. Посередині валу спорудили редут – земляний насип у вигляді зірки, призначений для ведення кругової оборони. На нього поставили 4 гармати. Ще чотири редуті з гарматами спорудили за межами табору, щоб у випадку атаки ворога розпочати нищівний перехресний вогонь на знищення. Відстань між кожним з редутів складала 150–170 м. Для захисту піхотинців декілька гармат замаскували в полі.

Відомості про розташування військ найкраще передає зображення міста 1633 р., оригінал якого на сьогодні зберігається в фондах Національної бібліотеки в Парижі. Зображення є досить схематичним і відображає перспективний вигляд фортеці та міста. Невідомий автор зобразив башти і мури, місто з будинками, вулицями та площами, а також розташування військ, гармат і тимчасових польових укріплень збудованих біля Кам'янця (Пагор 2020).

Під командуванням Станіслава Конєцпольського для оборони міста вишикувались кращі кавалеристи князя Януша Вишневецького, на редутах розмістилися артилеристи Жарновецького, згрупувались загони кам'янецького старости Миколи Потоцького. Передні рубежі зайняли запорозькі козаки та полк брацлавського воєводи Станіслава Потоцького. Друга лінія оборони була сформована з воїнів київського воєводи Януша Тишкевича, бойових частин руського воєводи Станіслава Любомирського і декількох загонів під командуванням місцевих старост. За ними стояв укріплений табір, де знаходились продовольчі запаси, додаткове озброєння, вози і намети для ночівлі. Бойовий порядок оборонців міста розтягнувся майже на півтора кілометра шириною і близько кілометра в глибину.

План битви за Кам'янець 1633 р. та зображення редуту Жана де Маріона з гарматами та возами для боєприпасів*

Командування поляків, побачивши, що турки виставили гармати і шикуються для загального наступу, вирішує діяти на випередження. В напрямку до дальнього редуту Станіслав Конецпольський відправляє додаткову роту драгунів з 150 вояків під командуванням досвідченого французького офіцера, інженера Жана де Маріона. Розрахунок був простим – ніхто краще від Маріона нездатний ефективніше використати польові фортифікації в ході битви. Жан де Маріон особистість непересічна, – «старий воїн», як його назвав князь Альбрехт Радзивілл. Пізніше Маріон став відомий своєю участю у проектуванні фортеці Кодак і був її першим комендантом. Всі польові фортифікації, які будувалися впродовж останніх двох тижнів для захисту Кам'янця-Подільського, особисто ним проектувалися. Інженер розташував редути вглиб ймовірного поля битви таким чином, щоб захлиснути атаку турків і не дати їм можливість укрупнювати бойові загопи. Багато гармат було замасковано.

Турецька кіннота стрімко атакувала польські формування. На передову виїхали кращі кавалеристи князя Вишневецького – крилаті гусари. Вершники були озброєні п'ятиметровими списами. Знамениті крила за спиною гусар під час скачки начебто видавали своєрідний свист, який сильно лякав непідготовлених коней противника. Через це коні ворога могли лякатися і переставати підкорятися. Проте у випадку цієї атаки гусари мали інший задум. Не доїхавши до ворога і свідомо уникнувши зіткнення, вони роблять різкий маневр направо в напрямку редутів Жана де Маріона. Турки намагаються їх наздогнати і потрапляють під масовий гарматний залп артилеристів. Цілі ряди османських коней падають, решта наполохана, руйнує стрій. Абаза-паша змушений віддати команду припинити атаку, і більшість вцілілих вершників повертається назад.

Турецькі кінотники перегруповуються і знову шикуються для атаки. Попереду Абаза-паша виставляє артилерію та піхоту. Головний удар він спрямовує на редути. Все безуспішно! Вправні артилеристи і загопи драгунів відбивають атаку. Гине понад 500 турків, ще більше поранено.

* Експлікація: А. Місто Кам'янець та каньйон. В. Цитадель. D. Наш замок. Е. Шанець, що простягається до храму за яким знаходяться зарезервовані громадяни. F.G. Наша оборона. М. Капітанські поля. з. Місце де було проведено багато тортур. 4;5;6. Ворожі прапори.

Історія та розвиток фортифікації з найдавніших часів до XVIII ст.

Ще одну атаку відбивають запорожці. Абаза-паша, щоб врятувати ситуацію, переносить головний удар на польський правий фланг. Через швидке наближення сутінок, він наказує ординцям і болгарській кінноті негайно розпочати атаку. Декілька тисяч кавалерії вдарили по загонах Вишневецького. Польські війська почали відступати до табору. Ситуацію переламали артилеристи Жарновецького, які залпом із замаскованих на валі вздовж табору гармат накрили противника. Гетьман Станіслав Конецпольський віддав команду розпочати контрнаступ. Турки опинилися під ударами з трьох боків і стали відступати. Військо втрачає командувача болгарських загонів. Тисячі вбитих і поранених османських воїнів полягли на полі бою. Абаза-пашу поранено у великий палець лівої руки, коня вбито, а Конецпольський навіть не задіяв другу лінію оборони. Абаза-паша вирішує припинити битву. Під враженням великих втрат він оголошує загальний відступ.

Таким чином, у 1633 р. під Кам'янцем-Подільським відбулася велика битва, в якій взяв участь французький військовий інженер Жан де Маріон. Завдяки його інженерному таланту польсько-українське військо отримало вагому перевагу, а спроектовані ним редути виявилися надзвичайно ефективними в захисті міста і беззаперечною перемогою над турками.

Література

- Вирський, Д. 2007. *Околиця Ренесансу: річпосполитська історіографія України (XVI – середина XVII ст.)*. Київ: Інститут історії України НАН України.
- Грушевський, М. 1995. *Історія України-Руси*. Київ. Т. VIII;
- Ибрагимбейли, Х. М., Рашба, Н. С. (сост.). 1984. *Османская империя в первой четверти XVII века*. Москва.
- Мицик, Ю. А. 2008. Конецпольський Станіслав. *Енциклопедія історії України*. Т. 5. Київ: Наукова думка, с. 23.
- Пагор, В. В. (упоряд.). 2020. *Історичні плани Кам'янця-Подільського: каталог* [Електронне видання]. Кам'янець-Подільський: Національний історико-архітектурний заповідник «Кам'янець».
- Редут. 1899. *Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона*. С-Петербург, Редут-Кале. т. XXVI, с. 472.
- Agnieszka, Biedrzycka. 2005. *Korespondencja Stanisława Koniecpolskiego hetmana wielkiego koronnego 1632–1646*. Kraków: Societas Vistulana.
- Jan, Widacki. 1984. *Kniaź Jarema, Śląsk*.

The article focuses on the construction of 5 redoubts in Kamianets-Podilskyi under the leadership of Jean de Marion on the territory of the modern New Plan. Their images, features of construction and equipment with guns are given. The historical context and practical application of these fortifications are revealed.

The construction of the redoubts is connected with the battle of Kamyanets, which took place in October 1633. Two armies led by Crown Hetman Stanislaw Koniecpolski and Turkish commander Abaza Pasha came together under the rocks of the city. Thanks to the skilful actions of Polish military leaders and the courage of the Cossacks, the united Polish-Ukrainian army won a quick victory. The memory of this battle is forever engraved in historical documents, letters and images of the battle, which is stored in the funds of the National Library of France.

The location of the redoubts and the camp is shown in the image of Kamianets in 1633. It was located on the left bank of the canyon of the river Smotrych. The right side (flank) of the camp was adjacent to the canyon. The city was behind. The left flank was the most vulnerable. To strengthen it, the defenders dug a powerful earthen rampart with a moat that surrounded the camp for half a month. Along the entire left flank, the Poles disguised 12 guns. In the middle of the shaft was built a redoubt – an earthen embankment in the form of a star, designed to conduct a circular defense. 4 cannons were placed on it. Four more cannon redoubts were erected outside the camp to launch devastating crossfire to destroy the enemy in the event of an attack. The distance between each of the redoubts was 150-170 m. To protect the infantry, several guns were disguised in the field.

Key words: Jean de Marion, Kamianets-Podilskyi, fortifications, redoubt, 1633.